

ТЕМАТИЧНА НОМІНАЦІЯ

**Освітні втрати:
підходи до вимірювання
та шляхи їх подолання**

ТЕМА КОНКУРСНОЇ РОБОТИ

**Освітні втрати:
причини та шляхи їх подолання**

АВТОРИ ДОСВІДУ

Байєр Ольга Миколаївна,
завідувач кафедри дошкільної освіти,
кандидат психологічних наук, доцент

Іванова Вікторія Вікторівна,
завідувач обласного науково-методичного центру

Лук'янчук Евеліна Анатоліївна,
методист обласного науково-методичного центру
моніторингових досліджень якості освіти

Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК

Варецька Олена Володимирівна,
професор кафедри початкової освіти,
проректор з науково-методичної роботи комунального закладу
«Запорізький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Запорізької обласної ради,
доктор педагогічних наук, професор

**Запоріжжя
2023**

Актуальність та перспективність інноваційної розробки. Україна беззаперечно перебуває у непростих реаліях (пандемія, спричинена COVID-19, війна з РФ), які впливають й на освітній процес. У свій час країни світу через пандемію почали проводити моніторингові дослідження та з'ясовувати питання, як такі чинники (індивідуальні та структурні): дистанційна освіта та складний психоемоційний стан здобувачів та здобувачок освіти (як наслідок означеного) впливають на навчання, його якість й досягнення очікуваних результатів, чи є прогалини у знаннях і навичках, які виникають в учасників освітнього процесу. Такі прогалини є освітніми втратами.

Наголосимо на тому, що на сьогодні міжнародні системи освіти налаштовані на ліквідацію освітніх втрат, пов'язаних із пандемією, адже це не окрема проблема закладу освіти або конкретного здобувача чи здобувачки освіти, а освітня криза впливає на подальший розвиток усього суспільства. Більш того, ситуація сама собою не вирішиться, а освітні втрати сьогодні необхідно розглядати як комплексний показник освітньої системи загалом та особистісних здобутків, зокрема.

Зауважимо, що повні дані про освітні втрати в Україні в усіх ланках освіти на тепер відсутні. Введення воєнного стану позначилося на всіх сферах людського життя, особливо – на освітній галузі, зокрема дошкільній. Чимало закладів дошкільної освіти (далі по тексті – ЗДО) Запорізької області не працюють або приймають тимчасово переміщених осіб, або організовують освітній процес дистанційно, консультують батьків тощо. На нашу думку, вимірювання освітніх втрат необхідно починати не тільки із закладів загальної середньої освіти (далі по тексті – ЗЗСО), а ще й залучати дошкільну ланку, бо вона є першим і важливим етапом для цілісного розвитку особистості. Її зміст органічно пов'язаний з ідеями Концепції «Нова українська школа». Він забезпечує наступність між дошкільною та початковою освітою.

У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначається, що дошкільна

освіта є невід'ємним складником та першим рівнем у системі освіти (нульовий рівень Національної рамки кваліфікації), стартовою платформою особистісного розвитку дитини, а ключові для дошкільної освіти компетентності дитини мають продовження в освітньому процесі початкової школи та впродовж життя [5]. Через військову агресію не всі діти можуть повноцінно відвідувати ЗДО, а тривале дистанційне навчання у цих закладах негативно впливає на подальше навчання здобувача чи здобувачки освіти, на зростання освітніх втрат.

Наразі відсутні всеохоплюючі достовірні дані про масштаб проблеми з причини неможливості проведення моніторингу в ЗЗСО, але вже в травні 2022 року галузевий огляд Сектору освіти Світового банку зазначав, що через пандемію та війну ці втрати в нашій країні можуть становити більше одного навчального року.

За такої ситуації, Український центр оцінювання якості освіти пропонує розглядати результати загальнодержавного моніторингу, але, на жаль, не з дошкільної, а з початкової освіти з математики й читання учнів та учениць 4-х класів (проведено у 2021 році) та результати міжнародного дослідження PISA – 2022 (будуть отримані тільки у грудні 2023 року). Проте, ці результати не можуть бути об'єктивними, бо дослідження проведено не в усіх областях України через активні воєнні дії чи знаходження територій в тимчасовій окупації.

В Україні у 2022-2023 навчальному році МОН України за підтримки проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) організувало підготовку та проведення I етапу моніторингового дослідження якості освіти у ЗЗСО в умовах воєнного стану (наказ МОН України від 28.03.2023 №347 «Про організаційні заходи щодо підготовки й проведення загальнодержавного моніторингового дослідження якості освіти у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану»). У документі зазначено, що вивченню підлягають результати навчання з української мови та математики серед здобувачів та здобувачок освіти 6-х, 8-х класів [6] (до цього моніторингове

дослідження серед такої категорії респондентів не проводилося). При цьому, друга частина I етапу опитування відбудеться у період із 15.09.2023 по 06.10.2023 (за даними сайту ДСЯО) на спеціально створеній ОЕСР онлайн-платформі у вибірці, в якій беруть участь 232 заклади загальної середньої освіти України (у списку визначено чотири ЗЗСО) . Аналізування даних, підготовку звітів за результатами буде здійснено у 2024 році.

Отже, питання освітніх втрат для нашої області виявилось неконтрольованим, а масштаб освітніх втрат неможливо визначити. Зрозуміло, що означене може серйозно впливати як на майбутню долю самих здобувачів та здобувачок освіти, так і на подальший розвиток країни в цілому. Їхнє подолання має стати одним з пріоритетів системи освіти України.

Вимірювання втрат в дошкільній освіті в Україні на державному рівні не проводиться взагалі, а ситуація з освітніми втратами у ЗЗСО України є особливо драматичною: на наслідки пандемії COVID-19 накладаються наслідки повномасштабної війни, яка триває.

Теоретична основа розробки. Уряди різних країн і всесвітні освітні організації працюють над пошуком шляхів подолання освітніх втрат, напрацьовують різні методики. Останні розглядаються в такому контексті: від втрат у навчанні (ключових компетентностей у порівнянні з обов'язковими результатами навчання, визначеними стандартами та програмами) до втрат в особистісному розвитку здобувачів освіти (зниження соціально-емоційних навичок учнівства).

Проблема освітніх втрат у працях зарубіжних учених є одним із важливих напрямів дослідження якості освіти. Зарубіжні дослідники, зокрема М. Kuhfeld [11], L.T. Huong та T. Na-Jatturas розглядали зміст освітніх втрат та їхню зумовленість тривалими прогалинами та перервами у навчанні [10]. М. Gyöngyvér й Н. Zoltán експериментально встановили і обґрунтували те, що перехід на дистанційну форму навчання негативно вплинув на якість освітнього процесу [9]. Н. Liao, С. Ma та Н. Хуе зауважували на значному зниженні навчальних досягнень учнів окремих соціальних категорій в умовах

дистанційного навчання внаслідок перекладання з педагогів на батьків частини функцій педагогічного нагляду за освітнім процесом [12].

Зарубіжними та вітчизняними вченими досліджувалася проблема впливу військових дій / конфліктів на систему освіти та її функціонування, а саме на: викладання й учіння, довго- й короткострокові результати; заклади освіти і педагогічних працівників; мінімізацію освітніх втрат учнів; психосоціальну допомогу дітям і сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах тощо [цитується за 2].

Українськими науковцями узагальнено міжнародний досвід подолання освітніх втрат, зумовлених воєнними діями (Локшина, та ін., 2022), представлено результати аналітичних (Назаренко, 2022) й експериментальних досліджень із виявлення освітніх втрат в українській системі освіти, пов'язаних із переходом на дистанційне навчання. Зауважено, що за основу подолання освітніх втрат також береться й досвід західних країн щодо вимірювання та компенсації освітніх втрат, які сталися через пандемію.

Таким чином, дослідження, які проводяться в Україні та в зарубіжжі доводять, що освіта є основою для розвитку знань, навичок і компетентностей, необхідних для розвитку людей. Якщо здобувачі та здобувачки освіти не засвоюють їх, це впливає на можливості вибору подальшої освіти, а також на добробут окремо взятої особи й стан економіки країни в цілому тепер і в майбутньому.

На основі аналізу напрацювань українських та зарубіжних науковців спеціалісти УЦОЯО визначили низку проблем, що можуть позначитися на результатах навчання здобувачів та здобувачок освіти України в умовах війни. Зупинимосся більш детально.

1. Проживання на тимчасово окупованих територіях. Наразі неможливо дізнатися, як саме відбувається освітній процес на тимчасово окупованих територіях. Однак беззаперечним є те, що через бойові дії та окупацію повноцінне навчання на цих територіях не здійснюється. Частина дітей, які з певних причин залишилися на окупованих територіях, узагалі не

мають змоги навчатися, інші змушені відвідувати школи та навчатися за освітніми програмами країни-окупантки й лише невелика частина продовжує навчатися в дистанційному форматі за українськими програмами завдяки зусиллям відповідального вчительства.

2. *Проживання в зоні активних бойових дій.* Для учнівства, яке проживає на територіях, що розташовані в зонах активних бойових дій, навчання можливе лише в дистанційному форматі, що, як зазначалося вище, має багато недоліків. Окрім цього, суттєвою проблемою є психологічний стан дітей і вчителів. Регулярні обстріли, ракетні атаки, що призводять до жертв і численних руйнувань, можуть спричинити серйозні проблеми із психологічним благополуччям і дітей, і дорослих.

3. *Зміна місця проживання.* Учнівство, яке було вимушене переїхати в інші регіони України або ж за кордон, часто втрачає звичне коло спілкування та зв'язок із закладом освіти. Адаптація до нових умов потребує часу та може призвести до серйозного стресу. Діти, які виїхали за кордон, найчастіше мають подвійне навантаження, адже вони повинні відвідувати школу в країні проживання, а також підключатися до онлайн-уроків, організованих їхньою школою в Україні, щоб не втратити можливість продовжити здобуття української освіти.

4. *Руйнування закладів освіти.* Наслідками бойових дій стало те, що частина закладів освіти в Україні частково чи повністю зруйнована. Діти, які навчалися в цих закладах, змушені або навчатися дистанційно, або відвідувати інший заклад освіти, що може знаходитися на значній відстані від дому, а іноді й в іншому населеному пункті.

5. *Повітряні тривоги.* Оголошення повітряної тривоги означає, що урок переривається й учні мають перейти в укриття (навіть якщо навчання відбувається дистанційно), а отже освітній процес може перериватися на години, іноді / часто по декілька разів на день. Інша проблема – це наявність та облаштованість укриттів.

6. *Відімкнення електроенергії.* Через масовані ракетні обстріли в період

із жовтня 2022 року до середини лютого 2023 року по всій території України регулярно вимикали світло. Це, безперечно, суттєво ускладнило освітній процес, особливо для тих учнів та вчителів, які працювали дистанційно [1].

Отже, проблема подолання освітніх втрат здобувачів та здобувачок освіти залишається остаточно невирішеною за недостатньо описаного наукового підґрунтя та неможливості якісного проведення моніторингових досліджень. Актуальними залишаються й питання діагностики освітніх втрат та конкретних механізмів їхньої компенсації [2]. Це у повній мірі стосується й закладів дошкільної освіти.

Новизна розробки полягає у вивченні та розробленні інструментарію та пошук шляхів подолання освітніх втрат у закладах дошкільної освіти з урахуванням наявних умов, як-от військовий стан, дистанційна освіта, психоемоційний стан учасників освітнього процесу.

Розробка за інноваційним потенціалом є комбінаторною.

Провідна ідея педагогічного досвіду – визначення сучасного стану освітніх втрат у ЗДО Запорізької області за допомогою розробленого інструментарію, що є основою для вироблення шляхів подолання окреслених втрат. **Практична значущість.** Досвід стане корисним для використання у роботі працівниками закладів освіти різних типів та форм власності

ІНФОРМАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА МОДЕЛЬ РОЗРОБКИ

Мета: з'ясувати, проаналізувати стан організації освітнього процесу у ЗДО та надати рекомендації щодо пошуків шляхів подолання освітніх втрат в умовах воєнного стану.

Завдання:

1. Проаналізувати нормативні документи та наукові дослідження щодо питання освітніх втрат.
2. Дослідити умови організації роботи ЗДО Запорізької області в період війни.
3. Розробити інструментарій, проведення дослідження наявних освітніх

втратах у ЗДО Запорізької області, пов'язаних із воєнним станом та переходом на дистанційну освіту.

4. Скласти рекомендації щодо шляхів подолання освітніх втрат у закладах дошкільної освіти.

ТЕХНОЛОГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ДОСВІДУ

Тривалість роботи над темою: педагогічне дослідження здійснено упродовж травня – вересня 2023 року та відбувалося у три етапи.

1. *Теоретичний етап* – березень 2023 року, вивчення теоретичних підвалин, сучасного стану проблеми, збирання інформації про об'єкт, висунення і обґрунтування гіпотези.

2. *Практичний етап* – квітень 2023 року, проведення анкетування серед педагогічних працівників ЗДО, оброблення інформації, розроблення плану заходів щодо висвітлення питання освітніх втрат та пошуку шляхів їхнього подолання.

3. *Етап узагальнення* – травень – вересень 2023 року, виконання плану заходів щодо висвітлення питання освітніх втрат, оформлення висновків педагогічного дослідження та складання методичних рекомендацій.

Характеристика інноваційної розробки.

На I етапі на підставі аналізу державних документів та наукових джерел з'ясовано особливість освітніх втрат, яка полягає в їхньому накопиченні й поглибленні за відсутності своєчасного й ефективного реагування та розроблення заходів щодо їхнього подолання; визначено найбільший із викликів для навчання під час воєнного стану – застосування різноманітних форм організації освітнього процесу (очна, дистанційна, змішана).

Ураховано, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 липня 2023 року № 782 «Про початок навчального року під час воєнного стану в Україні» обласні та Київська міська військові адміністрації за участю засновників закладів загальної середньої освіти забезпечують організацію початку навчального року залежно від безпекової ситуації

в кожній окремій адміністративно-територіальній одиниці [8]. Саме тому у 2022-2023 навчальному році та на початку 2023-2024 освітній процес у закладах освіти різних типів та форм власності Запорізької області здійснювався у дистанційному режимі. Його обрання пов'язано із наближенням зони активних бойових дій до частини громад Запорізької області.

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 21.08.2023 № 1/12490-2023 «Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2023/2024 навчальному році» рекомендують: «Освітню взаємодію з дітьми ... організовувати з урахуванням надолуження освітніх втрат» [4].

Отже, освітянська спільнота зіткнулася з *низкою викликів* у діяльності ЗДО, зокрема, перший з яких – здійснення освітнього процесу. У методичних рекомендаціях МОН України «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні» (лист МОН України від 02.04.2022 №1/3845-22) зазначена дистанційна форма освіти як організація освітнього процесу із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій у зручний для здобувачів освіти спосіб і час та змішана форма освіти як поєднання традиційної очної форми освіти з дистанційною [3].

З огляду на означене, директори (завідувачі) ЗДО Запорізької області мали організовувати діяльність закладів залежно від конкретної безпекової ситуації з урахуванням заходів та завдань, що були визначені військово-цивільною адміністрацією, здійснювати безпосереднє управління з оперттям на нормативно-правову базу. Проте питання щодо визначення статусу дистанційної та змішаної форми освіти залишилося відкритим і досі потребує унормування й додаткових роз'яснень з боку МОН України. Більш того, відсутнє положення про дистанційну освіту в ЗДО.

Другим викликом, з яким зіткнулися керівники ЗДО – створення безпечних умов для всіх його учасників. Для подолання цього виклику директори (завідувачі) ЗДО запроваджували різний часовий режим роботи та

були зобов'язані облаштувати спеціальне укриття з відповідною площею за кількістю присутніх, що у переважній більшості не вдалося зробити за відсутності відповідного фінансування та такого приміщення, яке б відповідало нормам.

Іншим викликом стала організація освітнього процесу за дистанційною або змішаною формами роботи, налагодження якого потребує певного матеріально-технічного забезпечення, як-от технічні пристрої, програмне забезпечення, а також отримання чітких інструкцій для здійснення якісного освітнього процесу й організації ефективної взаємодії з дітьми дошкільного віку та їхніми батьками.

На *II етапі* за ініціативою кафедри дошкільної освіти Інституту (керівник – Ольга Байєр), у співпраці з обласним науково-методичним центром моніторингових досліджень якості освіти (керівник – Роман Шумада) проведено моніторингове дослідження «Організація освітнього процесу в дистанційній та змішаній формах в закладах дошкільної освіти: визначення утруднень та успішних практик в умовах воєнного стану» у ЗДО Запорізької області.

Обрано методи дослідження, зокрема методи порівняльного аналізу та теоретичного узагальнення сучасних підходів в освітній науці й практиці щодо шляхів подолання освітніх втрат, статистичного оброблення даних, порівняльного аналізу відповідей респондентів, візуалізації та інтерпретації результатів.

Анкетування відбувалося в електронному вигляді на основі Google-форми. Покликання на анкету було розміщено на сайті Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради (далі по тексті – Інститут, КЗ «ЗОШПО» ЗОР), на сторінках Фейсбук Інституту «Запорізький Оіппо» та блогу Обласного науково-методичного центру моніторингових досліджень якості освіти Інституту.

Анкета складалася із 19 питань відкритого та закритого типу.

В опитуванні взяли участь 347 педагогічних працівників ЗДО. Більшість із опитаних – вихователі (75,78%), решта – вихователі-методисти (7,20%), керівники гуртків (5,78%), завідувачі / директори (3,75%), практичні психологи (3,46%), соціальні педагоги (2,3%), асистенти вихователя (1,73%).

Щодо *території, на якій перебували респонденти під час опитування*, то в переважній більшості (73,49%) – це місце постійного проживання, на підконтрольній Україні території. Проте, 20,75% – знаходяться не за місцем постійного проживання, у тому числі на території України (17,29%) та за межами України (3,46%). Решта – за місцем постійного проживання, на тимчасово окупованій території України (5,76%),

Автори роботи виходили з того, що в умовах війни педагогічні працівники ЗДО мають бути готовими та спроможними повноцінно надавати освітні, інформаційно-консультаційні послуги сім'ям, які виховують дітей раннього та дошкільного віку із різних питань. Найбільш актуальними серед них – організація системи дистанційної комунікації з вихованцями, їхніми батьками, сім'ями, педагогами, що дає змогу встановити швидкий обмін інформацією, забезпечити мобільність зворотного зв'язку.

Результати моніторингу виявилися такими (подаємо відповіді на 9 питань, які стосувалися безпосередньо теми виставкової роботи).

За визначенням 93,66% педагогів, які взяли участь в опитуванні, *освітній процес в ЗДО Запорізької області в сучасних умовах здійснюється в різних формах його організації*, як-от очній, дистанційній та змішаній. Тільки 6,34% педагогів зазначили, що освітній процес у закладах освіти, у яких вони працюють, призупинено

Під час воєнного стану значно (критично) зменшилась кількість педагогів, які організовують очну форму освіти. Вона становила 1,15% від загальної кількості респондентів. У «змішаній» формі працювали 7,5%, а в дистанційній – більшість опитаних педагогів (91,35%).

З огляду на відповіді та переважання дистанційної форми роботи логічним стало з'ясування *питання щодо засобів, яких бракує для такої*

організації освітнього процесу.

Безперечно, сьогодні цифрові технології є невід'ємними в сучасному освітньому процесі взагалі, а в умовах воєнного стану це актуалізувалося. Однак, як виявилось, для організації освітнього процесу за дистанційною формою роботи 66,86% педагогічним працівникам ЗДО бракує технічних пристроїв (комп'ютерів, ноутбуків, планшетів; 47,26% – допоміжних гаджетів (відеокамери, мікрофони, навушники; 40,06% – інтернет-зв'язку у ЗДО, а 26,80% – відповідного програмного забезпечення для комп'ютерів.

Виявлено й той факт, що вихователям Запорізької області не надано чітких інструкцій для організації ефективної взаємодії з дітьми дошкільного віку та їхніми батьками у дистанційній / змішаній формі організації освітнього процесу.

На питання стосовно *утруднень вихователів, з якими вони зіткнулися під час дистанційної / змішаної форми в організації освітнього процесу з дітьми*, з'ясовано, що 50,43% опитаних відмічали недостатній рівень ІКТ-компетентності батьків. Респонденти зауважували на недостатньому рівні власної ІКТ-компетентності (38,33%), а саме у: застосуванні сучасних засобів ІКТ в освітньому процесі; знаходженні потрібної інформації й використуванні її в освітньому процесі; розробленні власних цифрових продуктів для організації освітнього процесу та дидактичного матеріалу до занять; організації власного робочого цифрового середовища.

Вони наголошували на ускладненнях: у комунікації з батьками вихованців (31,12%), тобто правильного та вільного спілкуватися з дітьми та їхніми батьками за допомогою цифрових пристроїв; в організації ігрової взаємодії та рухової активності дітей під час проведення онлайн-занять (28,82%), а також на відсутності навичок володіння ефективними прийомами для онлайн-комунікації з дітьми (21,33%), методичних рекомендацій (21,33%), електронних (36,60%) та друкованих посібників (11,53%).

Щодо *утруднень взаємодії з дітьми, які відчують у власній діяльності педагога*, то це, у першу чергу, відсутність: можливостей

об'єктивної оцінки рівня розвитку дитини, планування її індивідуального темпу розвитку (59,94%), зосередженості дитини на реалістичному пізнавальному процесі (49,86%), поінформованості педагогів і батьків про якісний цифровий контент для пізнавальної діяльності дітей (13,54%).

Серед утруднень також названо: відволікання дошкільника на цифрові інструменти (41,79%), забезпеченість особистісно-орієнтованого підходу за дистанційної взаємодії (30,55%), нерозуміння педагогами та батьками психологічних особливостей емоційного стану дитини в сучасних умовах (13,54%), формування ключових компетентностей здобувачів освіти (10,09%).

Стосовно утруднень дистанційної взаємодії вихователів з батьками в сучасних умовах, то – це брак часу в батьків для супроводу дитини під час освітнього процесу в змішаній та дистанційній формі (76,37%), відсутність бажання використовувати рекомендації вихователів щодо організації освітнього процесу вдома (52,74%), належного освітнього середовища в домашніх умовах (46,69%), інструментів підтримки щодо формування батьківської компетентності у сучасних умовах (17,29%). Серед утруднень й мотиваційна готовність батьків щодо розвитку, навчання і виховання дитини в домашніх умовах та дистанційній взаємодії з педагогами (57,35%), використання диференційованого підходу у взаємодії з батьками вихованців (10,09%), взаєморозуміння між батьками та педагогами (8,07%).

Нас також зацікавило, чи *відчувають утруднення в організації методичного супроводу дистанційної / змішаної форми освіти в під час воєнного стану директори / завідувачі ЗДО*. Респонденти наголосили на відсутності: цифрових методичних посібників для здійснення освітньої діяльності (69,23%); чітких методичних рекомендацій щодо роботи з дітьми дошкільного віку для організації дистанційної / змішаної форми освіти в ЗДО (53,85%); єдиної освітньої платформи для організації освітнього процесу для організації дистанційної / змішаної форми освіти в ЗДО (46,15%). Опитувані відзначали недостатні рівні цифрової готовності педагогів (53,85%) та особистісної підготовки з ІКТ (46,15%). Серед утруднень й налагодження

зворотного зв'язку з педагогами у здійсненні методичного супроводу освітнього процесу у змішаній та дистанційній формах (15,38%).

Щодо *утруднень у здійсненні управлінської діяльності керівника ЗДО в організації роботи за дистанційною / змішаною формою під час воєнного стану*, то в першу чергу, вони вказали на відсутність фінансування для матеріального забезпечення організації дистанційної форми освіти ЗДО (53,85%).

Серед найсуттєвіших утруднень опитувані назвали недостатню ІКТ грамотність та цифрову підготовку педагогічних кадрів (53,85%), здійснення моніторингу якості освіти (46,15%), невизначеність статусу дистанційної / змішаної форми освіти у нормативно-правовій базі в системі дошкільної освіти України (38,46%), наявність стресу, обмеженість управлінського досвіду в екстремальних умовах (38,46%). Утрудненнями стали й налагодження взаємодії із педагогами, які працюють дистанційно, або стали ВПО (15,38%), нестача педагогічних кадрів (15,38%). Серед інших надважливих варіантів керівники зазначили про неможливість працювати в умовах окупації (7,69%).

З урахуванням вище викладеного суттєвими стали відповіді вихователів *щодо пріоритетності мети освітньої діяльності за дистанційною формою*. Отже, найбільш значущою 53,89% вихователів вважали емоційне благополуччя дитини, другою метою – навчання та надання освіти (27,09%) й останньою – соціальну підтримку та формування почуття приналежності до групи (19,02%).

З огляду на відповіді на означене питання логічним було з'ясування *проявів психологічного стану педагогів, які, на їхню думку, негативно впливають на організацію дистанційної форми освіти в ЗДО*.

Отже, 84,15% педагогічних працівників наголосили на негативному впливі пригніченого, тривожного емоційного стану педагогів на організацію дистанційної форми освіти в ЗДО; майже третина (33,14%) – на неспроможності подолати стрес. У той же час 20,46% опитаних відмічали

відсутність професійного супроводу у формуванні навичок психологічного благополуччя дітей і дорослих, а 17% – знань щодо подолання стресу.

Таким чином, результати анкетування виявили проблеми щодо набуття освіти дошкільниками й дошкільницями, які на сьогодні залишаються невирішеним. Невідстеженим залишається мотиваційний складник дітей та їхніх батьків до різних форм навчання; недієвою – система психологічної підтримки дітей, педагогів, батьків. Щодо освітніх втрат, які зазнали діти Запорізької області, то це достеменно не визначено.

З іншого боку, діяльність Інституту у подальшому буде спрямовано на подолання утруднень педагогічних працівників ЗДО.

З огляду на вище викладене *на III етапі*, з травня 2023 року обласним науково-методичним центром Інституту (далі по тесту – ОНМЦ) розпочато серію вебінарів із питання подолання освітніх втрат. Першим кроком стало обговорення із директорами та консультантами Центрів професійного розвитку педагогічних працівників Запорізької області дослідження УЦОЯО «Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання».

Очно-дистанційний івент «Пошук шляхів подолання освітніх втрат для відновлення та розбудови української освіти в умовах євроінтеграції» (01.06.2023, запис заходу) залучив до обміну думками педагогічну спільноту та запрошених спікерів: Людмилу Бухаріну, директора Департаменту освіти і науки Запорізької обласної державної адміністрації, Тетяну Вакуленко, директора Українського центру оцінювання якості освіти, Марину Горбенко-Хвастунову, директора Дніпропетровського регіонального центру оцінювання якості освіти, представників ГО «Освіта без умов» –тренерів Програми СЕЕН.

Перед початком нового навчального року у межах традиційних Серпневих студій питання освітніх втрат у закладах освіти (ЗДО, ЗЗСО, ЗПО (ЗПТО) обговорено під час проведення круглого столу «Організація освітнього процесу в закладах освіти у 2023/2024 н. р.: пошук шляхів подолання освітніх втрат» (25.08.2023, запис заходу). Серед питань:

відмінність між освітніми та навчальними втратами на прикладі опису результатів міжнародних й українських досліджень; можливі шляхи подолання навчальних втрат в Україні; результати моніторингу дошкільної освіти у Запорізькому регіоні, виклики й основні утруднення, над якими слід працювати у новому навчальному році в закладах освіти; психоемоційний аспект освітніх втрат.

З іншого боку, під час курсової підготовки слухачів уведено в навчальний план за: основним предметом (обсяг 75 годин) 8-годинний обов'язковий загально-педагогічний модуль за темою «Збереження психологічного здоров'я суб'єктів освітнього процесу в умовах змін та надзвичайних ситуацій»; неосновним предметом (обсяг 45 годин) 8-годинний фаховий спецкурс «Психолого-соціальна підтримка учасників освітнього процесу в умовах стресових ситуацій та дистанційної освіти».

Зауважимо, що таку роботу розпочато Інститутом ще із січня 2023 року. Так, на курсах підвищення кваліфікації для окремих категорій педагогічних працівників додатково введено 10-годинні спецкурси за темами: «Надання психосоціальної допомоги дітям, які зазнали психотравми», «Основи використання технік КПТ у моделі резилієнтності» (для практичних психологів та соціальних педагогів); «Збереження психологічного здоров'я суб'єктів освітнього процесу в умовах антикризового управління» (для керівників закладів освіти всіх типів й працівників ЦПРПП); «Благополуччя дітей та педагогів: дієві інструменти і практики психосоціальної підтримки», «Вчитель і учень в умовах війни: психосоціальна підтримка в початковій школі» (для вчителів початкової школи та вихователів ЗДО); «Соціальна адаптація та психологічна підтримка учасників освітнього процесу в інклюзивних класах / групах з інклюзивним навчанням» (для педагогів інклюзивної освіти).

За індивідуальним та цільовим замовленням співробітниками Інституту підготовлено й проведено навчальні тренінги «Благополуччя дітей

та педагогів: дієві інструменти і практики психосоціальної підтримки (підготовка тренерів)); «Профілактика та протидія емоційному вигоранню педагогічних працівників (підготовка тренерів для м. Запоріжжя)); «Психогігієна та підтримка стресостійкості у професійній діяльності педагога дошкільного закладу»; «Психологічна допомога і психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу під час та після війни».

ОНМЦ розроблено й запропоновано серію семінарів, вебінарів та інші заходи для працівників психологічної служби закладів освіти усіх типів Запорізької області. Серед тем: «Змістовне наповнення психологічної просвіти учасників освітнього процесу відповідно до умов воєнного та повоєнного часу»; «Ефективність комунікації практичного психолога в інформаційному середовищі закладу освіти в умовах воєнного стану»; «Постравматичний стресовий розлад: сутність, симптоми, корекція»; «Підвищення стресостійкості учасників освітнього процесу з використанням технік КПТ в роботі практичного психолога». Крім того, починаючи із березня 2022 року один раз на два місяці проводяться обласні «гарячі лінії» працівників психологічної служби закладів освіти області, щомісяця – інтервізійні групи.

Для адміністрації та педагогічних працівників, батьків закладів освіти усіх типів та форм власності кафедрою менеджменту освіти та психології проведено низку заходів, як-от: вебінари «Успішні практики реалізації основних завдань центрів професійного розвитку педагогічних працівників: надання психологічної підтримки педпрацівникам»; «Психологічна допомога та психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу під час та після війни»; нетворкінг «PsyHealth»; «Валізка стресостійкості» в межах Всеукраїнського фестивалю гри, навчання і натхнення Play Fest 2023 (The LEGO Foundation); форум «Психологічна турбота про дітей під час військових дій»; вебінар «Особливості застосування технологій ефективного оперативно-тактичного управління в умовах змін»; воркшоп «Душевне SPA для педагогів: відновлення психоемоційного балансу»; вебінар

«Психологічна турбота про дітей під час військових дій».

Зауважимо, що особливої уваги надається можливості учасників освітнього процесу самостійно ознайомитися з корисною інформацією щодо психологічної допомоги, відновлення емоційного здоров'я, тому постійно наповнюються: сторінки на блозі кафедри менеджменту освіти та психології «Надання психологічної допомоги під час війни» https://kmopsy.blogspot.com/p/blog-page_65.html, сайті «Психологічна допомога під час війни» (веде: обласний науково-методичний центр): <http://surl.li/hwzfs> , сайті обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти «Психологічна підтримка під час війни» https://orc18.blogspot.com/p/blog-page_82.html .

Наукову діяльність також спрямовано на дослідження питання освітніх втрат та їхнє обговорення під час I Всеукраїнського науково-практичного марафону «Освіта на здоров'я: особливості розбудови безпечного, здорового та інклюзивного освітнього середовища». Це: онлайн-практикум «Нейроігри в роботі психолога з дітьми та підлітками з посттравматичним стресовим розладом»; онлайн-презентації «Підтримка психофізичного і емоційного здоров'я дітей в умовах воєнного стану», «Психічне здоров'я дітей», «Робота психолога з травмою втрати»; вебіари «Практика підтримки та збереження психічного здоров'я учасників освітнього процесу у воєнний та повоєнний час», «Організація корекційно-розвиткової роботи в закладі дошкільної освіти: проблеми та їх рішення в умовах воєнного стану». Педагогічні працівники ЗДО брали активну участь у всіх заходах, які проводив Інститут.

Відповідно до запланованої діяльності, кафедрою дошкільної освіти створено методичні рекомендації «Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області в контексті реалізації Концепції «Нова українська школа» в умовах очної, дистанційної та змішаної освіти у 2023/2024 навчальному році. Ч. III. Дошкільна освіта [7].

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ РОЗРОБКИ

Таким чином, активними учасниками взаємодії під час проведення курсової підготовки, різних науково-методичних заходів, які проводилися співробітниками Інституту, став 5081 здобувач / здобувачка освіти. Кількість переглядів означених сторінок / блогів / сайту – 6725, що свідчить про зацікавленість педагогів інформацією, висвітленою на цих ресурсах. До наукової та інноваційної діяльності долучилися 537 учасників.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами проведеного дослідження можемо констатувати, що зростання освітніх втрат взагалі, й в дошкільній освіті зокрема, в умовах воєнного стану зумовлене руйнуванням освітньої інфраструктури, порушенням традиційних комунікацій суб'єктів освітнього процесу, їхнім вимушеним переміщенням у межах країни та за кордон. При цьому дистанційне навчання є, зазвичай, чи не єдиним способом організації навчання. Хоча освітні втрати наявні й під час очного навчання, вони стрімко зростають в умовах переходу на дистанційну форму організації освітнього процесу, зокрема, коли навчання переважно здійснюється в асинхронному режимі.

Опрацьований матеріал свідчить про наявність основних чинників, що зумовлюють накопичення освітніх втрат в онлайн-навчанні. Серед них: недосконалість технологій організації дистанційного навчання; відсутність у здобувачів / здобувачок освіти та педагогів цифрових засобів для навчання з відповідними технічними характеристиками, а також доступу до безперебійного та швидкісного інтернету; недостатній рівень сформованості цифрової грамотності та компетентності педагогічних працівників ЗДО, й у переважній більшості неготовності до застосування на практиці технологій дистанційного навчання; неготовність батьків забезпечувати підтримку онлайн навчання дітей тощо.

Таким чином, для подолання освітніх втрат необхідна перебудова організації освітнього процесу, що, в свою чергу, потребує оновлення методичної та нормативної бази (про яку зазначено вище), широкого

та активного застосування цифрових технологій, постійної психоемоційної підтримки всіх учасників освітнього процесу, розроблення дієвих програм подолання освітніх втрат на всіх рівнях освіти. Попри масштабність і складність проблеми, система освіти має значні наукові, навчальні й науково-методичні можливості для надання допомоги учасникам освітнього процесу. Її професійний та організаційний ресурс, сфера соціального впливу дають змогу здійснювати комплексний і системний підхід до всіх учасників освітнього процесу.

Рекомендації щодо впровадження досвіду щодо питання освітніх втрат та їхнього подолання до масової педагогічної практики ЗДО. Для ефективного упровадження у Запорізькому та інших регіонах України рекомендуємо адміністрації та співробітникам закладів дошкільної освіти:

1. Ознайомлюватися із науковою, науково-методичною літературою зарубіжних й українських дослідників.
2. Розробляти / удосконалювати механізми та системи моніторингу якості освітніх послуг за дистанційної форми навчання.
3. Здійснювати моніторингові дослідження щодо всіх освітніх втрат, викликаних пандемією та війною.
4. Розробляти й проводити дослідження прогалин у недоотриманих або втрачених знаннях і навичках.
5. Передбачити підготовку стратегії компенсації втрачених знань для здобувачів та здобувачок закладів освіти різних типів та форм власності.
6. Підтримувати педагогічних працівників у підвищенні їхньої кваліфікації та професійному вдосконаленні з питань методики роботи в умовах змішаного навчання.
7. Надавати психоемоційну підтримку всім учасникам освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бичко Г., Терещенко В. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи їх подолання / Наукова консультантка: Т. Вакуленко. –

URL:

https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf

2. Головка М., Локшина О., Топузов О. Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації. Український Педагогічний журнал, (1), С. 5–13. – URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13>

3. Лист Міністерства освіти і науки України від 02.04.2022 року № 1/3845-22 «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні» – URL : <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/86206/>

4. Лист Міністерства освіти і науки України від 21.08.2023 № 1/12490-2023 «Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2023/2024 навчальному році». – URL: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/89818/>

5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 №33 «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція». – URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya>

6. Наказ МОН України від 28.03.2023 №347 «Про організаційні заходи щодо підготовки й проведення загальнодержавного моніторингового дослідження якості освіти у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану». – URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizacijni-zahodi-shodo-pidgotovki-j-provedennya-zagalnoderzhavnogo-monitoringovogo-doslidzhennya-yakosti-osviti-u-zaklada h-zagalnoyi-serednoyi-osviti-v-umovah-voyennogo-stanu>.

7. Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області в контексті реалізації Концепції «Нова українська школа» в умовах очної, дистанційної та змішаної освіти у 2023/2024 навчальному році: метод. рекомендації: у 3-х ч. / відп. ред., упор. О. Варецька ; ДОН ЗОДА, КЗ «ЗОППО» ЗОР. – Ч. III. Дошкільна освіта. – Електронний аналог

друкованого видання (електронна книга). — Запоріжжя: СТАТУС, 2023. — 184 с.

8. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2023 року № 782 «Про початок навчального року під час воєнного стану в Україні»: – URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pochatok-navchalnoho-roku-pid-chas-voiennoho-stanu-v-ukraini-i280723-782>

9. Gyöngyvér, M., Zoltán, H. (2023). Short- and long-term effects of COVID-related kindergarten and school closures on first- to eighth-grade students' school readiness skills and mathematics, reading and science learning. *Learning and Instruction*. Volume 83, February 2023, 101706. doi: <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2022.101706> (in English)

10. Huong, L. T., Na-Jatturas, T. (2020). The COVID-19 induced learning loss – What is it and how it can be mitigated? UKFIET. The Education and Development Forum. (in English) <https://www.ukfiet.org/2020/the-covid-19-induced-learning-loss-what-is-it-and-how-it-can-be-mitigated/>

11. Kuhfeld, M. (2019). Surprising new evidence on summer learning loss. *Phi Delta Kappan*. 101 (1), 25–29. doi: <https://doi.org/10.1177/0031721719871560>

12. Liao, H., Ma, S, Xue, H. (2022). Does school shutdown increase inequality in academic performance? Evidence from COVID-19 pandemic in China. *China Economic Review*. 2022. Vol. 75. 101847. doi: <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2022.101847> . (in English)

